

Z WIEJSKIEJ I MIESKIEJ PRZESZŁOŚCI CZARNEGO DUNAJCA (Wyciąg)

Tekst opracował: Łukasz Wiater

Wydarzeniem wiele mówiącym o znaczeniu Czarnego Dunajca była decyzja Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości i Skarbu z 19 sierpnia 1853 r. o umieszczeniu w nim siedziby jednego z nowych starostw, m.in. obok stanowiącego centrum Podhala Nowego Targu, czy leżącego we wschodniej części regionu Krościenka. Krótki żywot starostwa spowodowany był reformą ustroju administracyjnego z 1860 r., w ramach której cały ten obszar został włączony pod jurysdykcję większego ośrodka jakim był Nowy Targ. Niemniej w związku z wprowadzonym wówczas rozdziałem sądownictwa od administracji w 1883 r. w Czarnym Dunajcu działalność rozpoczął Sąd Powiatowy.

(...)

Kolejne ustawy samorządowe z 1889 i 1896 r. pomijały Czarny Dunajec w rejestrze miast i miasteczek. Te drugie w ustroju galicyjskim stanowiły odrębną od miast i wsi formę administracyjną. Z tego powodu w 1906 r. Rada Gminna uchwaliła wniesienie do Sejmu Krajowego petycji o podniesienie do rangi miasteczka. Przykładem powszechnego już w tamtym czasie stosowania tego określenia w odniesieniu do Czarnego Dunajca jest choćby opis encyklopedyczny w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* z końca XIX w., w którym łącznie użyto formy „mko”, czyli miasteczko, oraz wieś. Miano miasteczka Czarnemu Dunajcowi jednoznacznie przypisał już Mieczysław Orłowicz w swoim *Ilustrowanym przewodniku po Galicji, Bukowinie, Spiszu, Orawie i Śląsku Cieszyńskim* z 1919 r.

(...)

Trwały układ zabudowy wywodził się z odbudowy po wielkim pożarze z 1787 r., który strawił pierwotny kościół i prawie połowę ówczesnych domów. Wówczas zabudowa została rozmieszczona na szerszym obszarze, przy jednoczesnym zachowaniu układu centrum z rynkiem pośrodku.

(...)

W 1787 r. Czarny Dunajec liczył 1453 mieszkańców. Stały ich wzrost trwał do 1846 r., gdy były to już 2138 osób. W 1849 r. odnotowano spadek do 1679, ale w 1863 znów było ich więcej – 1955, by w 1885 r. osiągnąć stan 2643 mieszkańców. Okresowe spadki liczby ludności powodowane były nieurodzajami i epidemiami, które wraz ze zjawiskiem rozdrobnienia gospodarstw przyczyniały się do emigracji.

(...)

Jesienią 1918 r. Podhale znalazło się w awangardzie zrzucania panowania zaborców. Wówczas Czarny Dunajec obok Nowego Targu i Zakopanego stał się ważnym ośrodkiem pracy niepodległościowej. 3 listopada 1918 r. powołano tu jeden z kilku komitetów podporządkowanych Organizacji Narodowej w Nowym Targu. 5 listopada na czarnodunajckim rynku ślubowanie składali ochotnicy do Wojska Polskiego. Kolejnego dnia wierność Radzie Regencyjnej złożyła czarnodunajecka Rada Gminna, a polscy żołnierze zostali poprowadzeni na części Orawy (...) W miasteczku skoszarowano Legię Spisko-Orawską.

(...) zasięg oddziaływania Czarnego Dunajca jako ośrodka, w którym szukano sprawiedliwości zwiększył się gdy w 1920 r. właściwość miejscową Sądu Powiatowego rozszerzono na przyłączoną do Polski część Orawy. Pozostało tak również po zmianie ustroju sądowego i nadaniu mu statusu Sądu Grodzkiego w 1929 r.

(...)

Parlamentarny bieg sprawy nadania Czarnemu Dunajcowi praw miejskich rozpoczęła uchwała Rady Ministrów pod kierownictwem Wincentego Witosa, która na posiedzeniu w dniu 9 sierpnia 1923 r. przyjęła *projekt ustawy w przedmiocie zaliczenia gminy Czarny Dunajec do miejscowości, podlegających galicyjskiej krajowej ustawie gminnej z dnia 3 lipca 1896 r.*

(...)

W zapisach rządowego projektu odnotowano, że gmina starania w tej sprawie rozpoczęła już w 1906 r. Podparto się pozytywnymi opiniami: Rady Gminnej w Czarnym Dunajcu, Starostwa w Nowym Targu, Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie, Izby Skarbowej, Sądu Apelacyjnego, Wojewody Krakowskiego oraz zgodami Ministerstwa Sprawiedliwości i Ministerstwa Skarbu.

(...)

Podczas posiedzeniu sejmu z 5 grudnia 1924 r. podhalański poseł Medard Kozłowski jako sprawozdawca podkreślał, że Czarny Dunajec należy do tych miejscowości, które znacząco rozwinęły się w ciągu ostatnich dziesięcioleci. (...) Ustawa została przyjęta bez głosu sprzeciwu i na wniosek posła sprawozdawcy poddana natychmiastowo trzeciemu czytaniu, w którym ponownie spotkała się z pełną akceptacją. Następnie ustawa w niezmienionym brzmieniu została przyjęta przez senat na posiedzeniu z 19 grudnia 1924 r. Czarny Dunajec od 1 stycznia 1925 r. stał się gminą miejską.

(...) Swoje siedziby w Czarnym Dunajcu znajdowały: urząd katastralny, poczta, komisariat Policji Państwowej i placówka Straży Granicznej.

(...)

W *ustawie o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego z 1933 r.*, wśród przepisów dotyczących województw południowej Polski zapisano regułę o utracie praw miejskich przez miejscowości liczące do 3000 mieszkańców. Czarny Dunajec oscylował poniżej tej liczby do końca okresu międzywojennego.